Eduskunnan lakivaliokunta

Asiantuntijapyyntö 18.3.2022

Asiantuntijalausunto koulukiusaamisen kriminalisointia koskevista aloitteista (KAA 5/2021 vp ja LA 12/2019 vp)

Totean Opetushallituksen puolesta asiantuntijalausuntona otsikossa mainitusta asiasta seuraavan.

Käsiteltävänä olevat aloitteet koulukiusaamisen kriminalisoinnista ovat tärkeitä ja nostavat lasten ja nuorten kokeman kiusaamisen sekä väkivallan torjunnan keskusteluun. Opetushallitus yhtyy aloitteissa esitettyyn näkemykseen siitä, että lasten ja nuorten kiusaamis- ja väkivaltatilanteisiin puuttumiseen tarvitaan tehokkaampia toimia. Kiusaamis- ja väkivaltailmiöön puuttumista olisi kuitenkin tarpeen tarkastella laaja-alaisesti ottaen huomioon koulujen ja oppilaitosten lisäksi myös lasten ja nuorten vapaa-aika, harrastukset ja kotiympäristö.

Lapsella ja nuorella on koulussa ja oppilaitoksessa oikeus turvalliseen oppimisympäristöön ja -yhteisöön. Kouluille ja oppilaitoksille on säädetty velvollisuus tehdä suunnitelma oppilaiden ja opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Suunnitelmassa tulee ottaa huomioon oppilaiden ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet, kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäiseminen, puuttuminen ja käsittely yksilö-, ryhmä- ja yhteisötasolla, yksilöllinen tuki, tarvittava hoito, muut toimenpiteet ja jälkiseuranta sekä teon tekijän että sen kohteena olevan osalta, yhteistyö huoltajien kanssa, yhteistyö tarvittavien viranomaisten kanssa sekä suunnitelmaan perehdyttäminen ja tiedottaminen, päivittäminen, seuranta ja arviointi.

Lasten ja nuorten kokema häirintä ja kiusaaminen tapahtuu enenevässä määrin mobiililaitteiden ja sovellusten välityksellä. Verkossa kiusaaminen ja häirintä tapahtuu usein vertaisten välillä, mutta myös aikuisen ja lapsen välillä. Koulun keinot puuttua verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen rajautuvat tekoihin, jotka ovat yhteydessä koulupäiviin. Lapset ja nuoret kokevat vapaa-ajallaan, harrastuksissaan sekä myös läheistensä taholta kaltoinkohtelua, kiusaamista, häirintää ja väkivallan eri muotoja. Koulu ei voi omilla keinoillaan puuttua viimeksi mainittuihin tekoihin, mutta voi saattaa tietoonsa tulleet tapahtumat huoltajien tietoon. Myös ilmoitus poliisille ja lastensuojeluviranomaiselle voi tulla kysymykseen.

Vastuu lasten ja nuorten kiusaamis- ja väkivaltatekoihin puuttumisesta ja tilanteiden käsittelystä on myös lasten vanhemmilla sekä kuntien sosiaali- ja nuorisotoimella. Vakavissa tilanteissa korostuvat lastensuojelun,

terveydenhuollon ja poliisin roolit. Kodin ja koulun välinen yhteistyö on tärkeä osa puututtaessa kiusaamiseen ja väkivaltaan.

Viranomaisyhteistyöllä ja viranomaisten välisellä tiedonkululla on myös suuri merkitys vakavien kiusaamis- ja väkivaltatilanteiden ehkäisyssä, tilanteisiin puuttumisessa ja seurannassa. Viranomaisten välistä tiedonkulkua olisi hyvä kehittää, koska rehtoreilla ja opettajilla ei ole useinkaan riittävästi tietoa vakavista kiusaamis- ja väkivaltatilanteista, ja erityisesti henkilöihin liittyvistä turvallisuusriskeistä.

Tietoon tulleen kiusaamisen määrä kouluissa ja oppilaitoksissa on selvitysten mukaan pitkällä aikavälillä vähentynyt. Kiusaaminen jää kuitenkin valitettavan usein piiloon, koska siitä ei tule tietoa koulu- ja oppilaitosyhteisön ammattilaiselle. Kouluterveyskyselyn mukaan lapset ja nuoret kertovat kuitenkin yhä useammin kiusaamis- ja väkivaltatilanteista vertaistensa lisäksi koulun aikuiselle, mutta kertomiseen rohkaisemiseen ja tilanteiden käsittelyn parantamiseen tulee kiinnittää jatkossa entistä enemmän huomiota.

Opetushallitus pitää tärkeänä, että ennaltaehkäisevän toiminnan kehittämiseen ja ammattilaisten tukemiseen kiinnitetään jatkossa erityistä huomiota sekä lisätään tarvittavia resursseja. Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan vastaisen työn ja tutkimuksen kehittäminen, tutkittuun näyttöön perustuvien toimintatapojen ja -menetelmien levittäminen, osaamisen kehittäminen perus- ja täydennyskoulutuksen keinoin, sekä neuvonta ja ohjaus näissä kysymyksissä on tärkeätä ja tuottaa lapsille, nuorille sekä yhteisöille parempaa hyvinvointia.

Opetushallitus on julkaissut vuonna 2020 oppaan kiusaamisen vastaisesta työstä kouluissa ja oppilaitoksissa. Oppaassa kuvataan muun muassa mitä kiusaamisella tarkoitetaan, mitkä ovat kiusaamisilmiön rajapintakäsitteitä ja mitä kiusaamisen kehityssuunnista tiedetään. Opetushallituksessa valmistellaan vuoden 2022 aikana kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja vihapuheen sekä väkivallan ehkäisyn verkkosivustoa ja useita uusia materiaaleja teemoihin liittyen. Valmistelu liittyy opetus- ja kulttuuriministeriön kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastaiseen toimenpideohjelmaan sekä kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaan. Sivusto ja materiaalit suunnataan kasvatus- ja koulutusalan ammattilaisille varhaiskasvatuksesta toisen asteen koulutukseen sekä lapsille, nuorille ja vanhemmille.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi arvioi ensimmäistä kertaa perusopetuksessa käytettäviä kiusaamisen vastaisia menetelmiä. Arviointi valmistuu syksyllä 2022.

Entistä tehokkaampi koulukiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen edellyttäisi lapsiin ja nuoriin kohdistuvan kiusaamisen ja väkivallan nykytilanteen laajempaa selvittämistä. Selvityksessä tulisi tarkastella kokonaisvaltaisesti kiusaamisilmiötä ja väkivallan esiintymistä koulujen ja oppilaitosten lisäksi myös vapaa-ajalla, harrastuksissa ja kotiympäristössä. Selvityksessä tulisi huomioida laaja-alaisesti kiusaamiseen ja väkivaltaan liittyvä ennaltaehkäisy, ennakointi, puuttuminen, käsittely, seuranta ja jälkihoito.

Opetushallitus ei pidä erillisen koulukiusaamista koskevan rikosnimikkeen säätämistä tarkoituksenmukaisena keinona puuttua koulukiusaamiseen ja kouluväkivaltaan. Tätä puoltaa myös se, että merkittävä osa perusopetuksen

oppilaista on alle 15-vuotiaita, eivätkä siten rikosoikeudellisesti vastuullisia. Sen sijaan koululainsäädännössä voitaisiin säätää opetuksen ja koulutuksen järjestäjälle selkeä velvollisuus ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin sekä kiusaamiseen puuttumiseen. Lisäksi keinona puuttua kiusaamiseen voisi harkita, tulisiko aluehallintovirastoille säätää oikeus oma-aloitteisesti tutkia opetuksen ja koulutuksen järjestäjien toiminnan lainmukaisuutta. Tämä voisi tulla sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun opetuksen tai koulutuksen järjestäjä ei tehokkaasti puutu kiusaamiseen ja oppilaan tai opiskelijan oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön vaarantuu.

Pääjohtaja Minna Kelhä

Lakimies Olli Korhonen

Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty Opetushallituksen asianhallintajärjestelmässä.